

och likakännande, så ha vi nått fram till vad man kallar *den organiserade gruppen*¹.

Tillämpa vi nu detta på sånglusten i en menighet, så förstå vi, att denna lust sammanhör enligt sin natur med känslolivet. I »anhopningen», som var utgångsstadiet, fanns intet gemensamt känsloliv. Men när anhopningen övergår till en psykologisk massa, vaknar detta gemensamma känsloliv och därmed lusten att även hörbart ge detta tillkänna, vilket ej är fallet i den heterogena anhopningen. Ju mera likartad känslan är, stärkes inflytandet inbördes. Bli gruppen av konstant natur, såsom förhållandet är i det av homogena element organiserade samfundet, blir också sånglusten något konstant. Man behöver ej förgäves uppmana till deltagande i den gemensamma sången vid det av överhuvud likartade element bestående religiösa mötet eller i det av dessa organiserade samfundet. Solidaritetskänslan är i vardande både i den psykologiska massan och det

organiserade samfundet. Den livfulla medryckande sången är ett uttryck härför. På samma gång binder den med sin suggestiva makt att hos gruppens medlemmar skärpa solidariteten.

Under dylika i sångligt avseende gynnsamma inre förhållanden samverka de här sammanställda konstitutiva momenten: rytmen eggjar och binder samman, vädjar till de sjungandes allmänneligen inneboende rytmik, enkelheten i det sjungna gör detsamma lättlärt för var och en, det melodiosa berör på det angenämaste dem, som hava sinne för skönheten i tonernas växlingsrika följd — och detta sinne ha de ojämförligt flesta. Och så behöver det ej längre vara »en from önskan» om allmänt deltagande. Den psykologiska situationen i förening med eljest även här nämnda, ej oviktiga musikaliska och andra betingelser skapar av sig själv *församlingens sång* — det allmänligaste uttrycket för kyrkans sång.

F. M. Allard.

Den anglikanska gudstjänsten.

Liturgiens historia.

Före Augustinus mission (596) var den keltiska gudstjänsttypen rådande på de brittiska öarna. Sedan man på konciliet i Cloveshoe (747) böjt sig för den romerska ordningen, synas de keltiska liturgiska böckerna ganska snart ha försvunnit. Endast en brittisk liturgisk bok av rent keltiskt ursprung finnes bevarad, nämligen det s. k. Bangorantifonariet (från omkr. 700). Inom de olika stiftet utbildade sig, såsom vanligt inom medeltiden, avvikande

bruk. De viktigaste förskrev sig från Salisbury, York och Hereford. Av dessa vann ordningen för Salisbury (Sarum Use) allt större utbredning. Strax före reformationens införande antogs den på en synod i Canterbury (1542) för hela det södra ärkestiftet.

För reformationens gudstjänstordning i England kommo tvenne arbeten att få stor betydelse. Det ena var ett försök från rent romerskt håll att reformera breviarier,

¹ Tankarna och exemplen äro hämtade ur *The Group Mind* av prof. W. McDougall, övers. av d:r Alf Ahlberg.

vilket på uppdrag av Klemens VII gjorts av den spanske kardinalen Francis de Quiñones. Utmärkande för Quiñones' breviarium var dess enkelhet (antifoner, responsorier, versiklar och en stor del hymner voro utelämnade; i senare upplagor återinfördes emellertid antifoner) och dess användning av bibeln i långt större utsträckning än vad som förut varit fallet. Psalmerna fördelades så, att alla en gång genomgingos under veckan; största delen av bibeln förelästes en gång under året. Innan breviariet 1568 förbjöds, hade det utgått i över hundra upplagor.

Det andra för den anglikanska reformationen mycket betydelsefulla arbetet var utgången från den tyska reformationen, nämligen den Kölniska kyrkoordningen (1543), vilken på ärkebiskop Hermann av Wieds uppdrag utarbetats av Melankton och Bucer, huvudsakligen på grundval av Osianders kyrkoordning för Brandenburg och Nürnberg (1533).

Liturgiska reformer under Henrik VIII.

Under Henrik VIII företogs inga viktigare förändringar i gudstjänstordningen. Sedan Coverdales bibelöversättning utkommit 1535, påbjöds att i varje kyrka en bibel skulle sättas upp, för att man skulle få tillfälle att läsa densamma, och 1543 förordnades, att varje söndag och helgdag under hela året ett kapitel av Nya Testamentet skulle utan förklaringar läsas efter Te Deum och Magnificat. Den märkligaste liturgiska nyheten var den engelska litanian (1544), vilken fortfarande användes till största delen oförändrad. Den härleder sig otvivelaktigt från ärkebiskop Cranmer.

När tronen bestogs av Edvard VI (1547), kommo reformationens män

till makten. Ärkebiskop Cranmer sökte gå en självständig väg, men måste så småningom allt mera vika för ytterlighetsmännen. Utvecklingen gick raskt. Redan år 1547 förordnades genom kungligt påbud, att epistel och evangelium skulle läsas på engelska vid högmässan, en postilla utkom för att användas vid gudstjänsten, och en del förändringar vidtogos i breviariegudstjänsterna. Åtskilliga ceremonier avskaffades. Följande år utkom en ny nattvardsordning på engelska. Predikan förbjöds på grund av opposition inom många församlingar. Under tiden pågick arbetet med en ny handbok (Book of Common Prayer), vilken utkom och blev lag 1549.

Första handboken 1549.

Den första handbokens tillkomst är ganska dunkel. Säkert är, att Cranmer har haft en stor del i densamma. I den kommitté, som hade i uppdrag att utarbeta handboken, suto kyrkans främsta representanter från båda lägren. Men förhandlingarna vid den synod (convocation), där den framlades, äro så gott som okända, då protokollen förstördes vid den stora eldsvådan i London 1666.

Syftet med den nya handboken angavs i ett förord. Man önskade få en enhetlig gudstjänst för hela riket och förenkling i ordningen. Psalmerna skulle användas i ordningsföljd, och hela bibeln eller åtminstone största delen därav genomgås kapitel för kapitel. För att möjliggöra detta strökos antifoner, responsorier och invitatorier. Man märker i detta inverkan från Quiñones. Nattvardsgudstjänsten (högmässan) inledes med Fader vår och en kollekt, varefter följer introitus, bestående av en hel psalm, niofaldigt Kyrie, Gloria, Salutation och

två kollekter, epistel och omedelbart därefter evangelium, nicenska tron och predikan eller homilia. Därefter följer nattvardsförmaning, vilken dock icke är obligatorisk mer än en gång i månaden i domkyrkor och i andra kyrkor en gång i veckan. Närmast kommer offerteriet, följt av *Sursum corda*, prelation och *Sanctus*. Allmän kyrkobön ansluter sig därtill; i denna förekommer tacksägelse för jungfru Maria och helgonen. Allmänna kyrkobönen övergår i konsekrationbönen, vilken före instiftelseorden innehåller en epikles (närmast efter Basilius-liturgien). Anamnes (erinran om Kristi lidande, död, uppståndelse och himmelfärd) samt oblation, d. v. s. överlämnande av kommunikanterna såsom ett offer åt Gud, leda upp till Fader vår, föregånget av sedvanlig inledning. Därefter kommer syndabekännelse, absolution och trösteord, varpå följer bön om värdigt åtnjutande av nattvarden. Under kommunionen sjunges *Agnus Dei* och efter densamma *post-communio* (bibelspråk). Tacksägelse för nattvarden och välsignelsen avsluta högmässan.

Korstecknet bibehålles i konsekrationbönen. Vid läsandet av instiftelseorden tager prästen bröd och kalk i sina händer. Brödet givnes direkt till kommunikanten. Oblaten göres något större än förut och brytes i minst två delar. Prästerlig skrud bibehålles.

Den första engelska handboken försökte bevara den förutvarande ordningen, i den mån den lät förena sig med reformationens principer. Den äger ovedersägliga förtjänster i språkligt avseende och bär vittne om betydande liturgiska kunskaper hos dess författare.

Under det att handboken välkomnades i London och på en del andra platser, föranledde den i västra Eng-

land oroligheter, som kuvades med våld. I Irland mottogs den med öppen motvilja. I England kom den att dela kyrkan i två partier, vilka aldrig sedan dess enats: de konservativa, som voro missnöjda med nyheterna, och reformpartiet, som ansåg att för stora eftergifter gjorts för den gamla ordningen.

Den närmaste framtiden kom att ligga i ytterlighetspartiernas händer. Man började nu bryta ned altarna och förstöra kyrkornas gamla prydnader. En del av högadeln skaffade sig stora rikedomar genom att plundra kyrkor och kloster. Sjukhus och fattighus ödelades.

I den följande liturgiska utvecklingen kommo tvenne utlänningar att spela en stor roll, nämligen italienaren Petrus Martyr Vermigli, professor i Oxford, och Martin Bucer från Strassburg, professor i Cambridge. Man vände sig till dessa för att få deras utlåtande om handboken. På det hela taget uttryckte Bucer sitt gillande men förordade avskaffandet av en del seder, som bibehållits, såsom korstecken, knäfall, mässkläder. Han anmärkte på epiklesens formulering, bönerna för döda m. m. Petrus Martyr instämde med honom men intog en radikalare ställning. Cranmer tyckes ha tagit starka intryck av Bucer, vilken i reformpartiets ögon var alltför konservativ. Efter Bucers död (1551) drevs Cranmer allt längre i reformpartiets riktning. Vad som framför allt syntes motbjudande för reformpartiet var den tydliga sakramentala uppfattningen i handboken.

Andra handboken 1552.

Hur det tillgätt vid utarbetandet av den andra handboken vet man icke med säkerhet. Den fick parlamentets godkännande 1552. För de kommande tiderna står den som

ett uttryck för den radikalt reformerta ståndpunkten.

De viktigaste förändringarna, som genom andra handboken infördes i högmässan, äro följande. Introitus borttogs och ersattes med Tio Guds Bud. I stället för Kyrie sjöng församlingen efter varje budord: Herre, förbarma dig över oss, och böj våra hjärtan att hålla detta bud. Gloria uteslöts från sin gamla plats och infogades omedelbart före välsignelsen. Omedelbart efter predikan eller homilian följde bibelspråk, motsvarande offertoriet. Igiutande av vatten i vinet, som här förekom i första handboken, borttogs. Ur den allmänna kyrkobönen (»för hela Kristi stridande kyrka här på jorden»; i första HB »hela Kristi kyrka») uteslöts tacksägelsen för Jungfru Maria, apostlar, profeter etc. Sursum corda följdes som vanligt av prefation och Sanctus, men Benedictus utelämnades. Bönen om värdigt åtnjutande (Prayer of humble access) kom närmast där-efter, följd av konsekrationensbönen, vilken lästes stående. Ur densamma uteslöts epiklesen. Kommunionen fick sin plats här och följdes av Fader vår och den apostoliska välsignelsen. Agnus Dei uteslöts. Salutation förekom icke. Korstecknet vid konsekrationen borttogs. Av mässkläder förbjödos alba, mässhake och kåpa.

Enligt uttrycklig bestämmelse i andra handboken skulle nattvarden mottagas knäböjande. I en i sista ögonblicket tillagd rubrik i slutet av mässordningen (den s. k. »svarta» rubriken) framhålles, att med knäböjandet icke avses »att någon tillbedjan göres eller bör göras, vare sig till det sakramentala brödet eller vinet, som där kroppsligen mottages, eller till en där varande verklig och väsentlig närvaro av Kristi naturliga kött och blod». Denna för-

klaring tillkom mot Cranmers önskingar och visar tydligt det inflytande, John Knox vid denna tid övade i den anglikanska kyrkan.

Den andra handbokens historia blev kort. När Edvard VI år 1553 dog och efterträddes av Maria, återinfördes romersk ordning. Omkring 300 martyrer fingo giva sitt liv, bland dem Cranmer.

Tredje handboken 1559.

Elisabets tronbestigning 1558 betydde protestantismens återinförande. Följande år utkom den tredje handboken, vilken knappast är annat än en reviderad upplaga av andra HB med en del förändringar i konservativ riktning. Den svarta rubriken försvann. Mässkläder tillätos vid högmässan.

I det stora hela tycks det lägre prästerskapet icke ha gjort något motstånd mot den tredje HB. Där- emot ogillades den på det bestämdaste av biskoparna och puritanerna. Från puritanskt håll yrkades på avskaffande av knäböjande vid nattvarden, vigselring och alla mässkläder med undantag av surplice (superpellicium), korstecken vid dopet, orglar och alla kyrkliga fester utom söndagar. I convocation blev ett förslag i denna riktning 1662 förkastat med endast en rösts majoritet. Senare ändringsförsök misslyckades likaledes under Elisabets tid.

Fjärde handboken 1604.

När Jakob I 1603 tillträdde regeringen, skyndade puritanerna att framlägga sina önskemål. Videnkonferens i Hampton Court fingo båda sidorna uttala sina synpunkter inför konungen, vilken icke saktade intresse för liturgiska frågor. Den fjärde handboken kom ut 1604 och visade sig innehålla mycket få eftergifter för puritanerna. Viktigare

var emellertid att på grund av ett förslag på konferensen i Hampton Court en ny bibelöversättning kom att göras, vilken kom ut 1611 (authorised version).

Det långa parlamentets början (1640) betecknar inbrytandet av en period av häftiga angrepp på handboken och den kyrkliga ordningen över huvud. Samma dag som ärkebiskop Laud fängslades, tillsattes en kommitté för att »taga i övervägande alla nya förändringar i kyrkan i fråga om religionen». Denna kommitté yrkade bl. a. på avskaffande av altaren, ljusstakar, krucifix och bilder, tillredelsebord (credentia), kyrkovärdarnas framförande av bröd och vin före konsekrationen och mässkläder. Inom kort blevo kyrkorna utsatta för en förstörelse, som var ännu svårare än under Edvard VI. Altaren nedbrötos, målade glasfönster slogs ut, bilder krossades och orglar nedbrändes. Handboken förbjöds att användas vid vite och fängelsestraff (1645), och i stället infördes en »Handledning för allmänna gudstjänsten i de tre konungarikena» (Directory for the Public Worship of God in the Three Kingdoms).

Karl II utfärdade före sin ankomst till England 1660 en deklARATION, där frihet utlovades åt ömma samveten i fråga om religionen. Den fjärde HB togs genast åter i bruk. En deputation nonkonformister infann sig omedelbart för att söka förhindra återinförandet av HB men lyckades icke vinna mera än tillåtelse för dem som så önskade att slippa använda HB, till dess en nationalsynod hade uttalat sin mening.

Utan dröjsmål sammankallades en konferens, bestående av tolv biskopar och lika många presbyterianer, vilken efter mötesplatsen i London kallats Savoy-konferensen.

Presbyterianerna, bland vilka Richard Baxter intog en ledande ställning, fingo i skrift framställa sina önskemål, vilka punkt för punkt bemöttes av biskoparna, vilka endast gingo med på ett fåtal av de ändringar, som föreslogos. Bland dessa må nämnas: den auktoriserade bibelöversättningen skulle användas; vid konsekrationen skulle prästen lägga handen på brödet och kalken, samt en del smärre förändringar av mycket ringa betydelse. Mot presbyterianernas uppfattning att allt skulle tillgå så enkelt som möjligt utan ceremonier och ståt, anförde biskoparna den gyllene regeln från mötet i Nicea: Låt gammal sed råda, till dess att sunda förnuftet kräver motsatsen. Puritanerna kunde ha skäl att känna sig besvikna över det sätt, varpå deras önskemål behandlades. Den tolerans, som Karl ställt i utsikt, kom icke att bliva verklighet.

Femte handboken 1662.

Den femte handboken genomgick en grundlig behandling i convocation och vann dess godkännande i december 1661 och gillades av parlamentet följande år. I allt innehåller den ungefär 600 ändringar från fjärde HB. Språket är bättre och rubrikerna klarare. De allra flesta ändringarna gå i konservativ riktning.

Ett flertal försök till modifieringar i HB i avsikt att göra den antaglig för dissenters gjordes upprepade gånger under de närmast följande årtiondena, sista gången 1689, men stötte på bestämt motstånd i underhuset. Först på 1800-talet infördes en del smärre förändringar. Ett par obsoleta gudstjänster borttogos 1859, och 1871 reviderades lektionariet, varvid bibeltexterna betydligt förkortades. Följande år utkom en förordning, som

tillät förkortade gudstjänster. Ett förslag till reviderad handbok 1879 blev resultatlöst.

Handboksförslag 1927.

Under 1800-talet hade det liturgiska intresset blivit allt större. Bradshaw Society, Surtees Society och Alcuin Club publicerade utmärkta upplagor av liturgiska aktstycken och avhandlingar. Värdefulla forskningar utfördes av framstående liturger såsom Brightman, Hammond, Neale, E. Bishop, Legg, H. A. Wilson, Frere, Bannister. Bland anglikatolikerna infördes allt rikare ritual och ceremonial i tydlig avvikelse från HB. På evangelikaliskt håll vidtogos förändringar i motsatt riktning.

Med anledning därav tillsattes 1904 en kommission för att undersöka oordningarna i kyrkan, och på grund av det resultat, vartill denna kom, begärde ärkebiskoparna av Canterbury och York 1906 hos regeringen »Letters of Business» för bemyndigande att vidtaga behövliga åtgärder. Kommittéer tillsattes av convocation, vilka avgåvo ett flertal utlåtanden. Arbetet hade 1915 framskridit så långt, att det var ifrågasatt att avlämna svar på »Letters of Business», men detta uppsköts på grund av kriget. Under tiden fick kyrkan en ny representation i National Assembly. År 1920 avläts convocations svar till regeringen men överlämnades icke till parlamentet för slutligt bestämmande utan hänsköts till National Assembly. Denna tillsatte en kommitté för att utarbeta en reviderad handbok på grundval av convocations arbete. Förslaget framlades för National Assembly 1923 men måste därefter åter behandlas av convocations, då National Assembly icke hade usurperat deras gamla rättigheter. Biskoparna överarbetade

ännu en gång förslaget, vilket i februari 1927 högtidligt överlämnades till convocations för Canterbury och York vid ett gemensamt sammanträde. Sedan convocations diskuterat detsamma och framställt vissa önskemål, blev förslaget, i vilket biskoparna gjort åtskilliga ändringar med anledning av de uttalade önskemålen, med stor majoritet antaget i mars 1927. I juli kommer det att föreläggas för National Assembly till antagande eller förkastande och går därefter till parlamentet. Det finns all anledning att antaga, att det kommer att i sin nuvarande form få laglig bekräftelse.

Sjätte handboken.

Den sjätte handboken innehåller dels femte HB så gott som oförändrad, dels alternativa formulär och rubriker. Prästen bestämmer tillsammans med församlingens kyrkoråd, vilken ordning som skall följas; kunna de icke enas, avgör biskopen.

I Morning och Evening Prayer har den inledning, som tillades i andra HB, avskilts och gjorts fakultativ (inledande bibelspråk, exhortation, konfession och absolution; Fader vår är här uteslutet). Alternativ äro införda för exhortation, konfession och absolution, kortare än de gamla formulären. Invitatoriet, som borttogs redan i första HB, är återinfört för högtidsdagar och vissa söndagar i Morning Prayer. Venite är förkortat till sju verser. Psalteriet är omlagt och psalmerna kortare. Efter tredje kollekten vid slutet av Morning och Evening Prayer tillåtas tillfälliga böner efter prästens val, under förutsättning att de gillats av biskopen.

Litanians obligatoriska användning är inskränkt till Rogation Days (böndagar). Prästen har rätt

att utesluta de bönepunkter, han anser lämpligt.

Bruket av Quicumque vult är frivilligt.

Högmässan (Communion Service) har undergått de största förändringarna. I ett appendix återfinnes en inledningsakt (devotion), bestående av Ps. 43 (Judica me, Deus) med antifon och följd av versiklar. Denna preparatio, som ansluter sig till romerska liturgien, skall med tydlig och hörbar röst framsägas av prästen och församlingen (i motsats mot den rom. lit., där den ohörbart för menigheten uttalas av officianten och ministranterna). Tio Guds Bud ha fått första och tredje budet i den kortare formen och kunna, utom en söndag i månaden, ersättas med Vår Herres sammanfattning av lagen (Mark. 12: 29—31). Därefter kan Kyrie förekomma. Med undantag av söndagar kan Kyrie träda i stället för läsningen av lagen. Härmed har ett närmande skett till första HB och västerländsk ordning över huvud. I en rubrik närmast efter offertoriet omnämnes, att det är en gammal tradition att blanda litet vatten i vinet, varigenom denna urkristna sed åter blivit laglig (återgång till första HB).

Den allmänna kyrkobönen med överskriften Intercession har nu blivit en bön för hela Kristi kyrka (såsom i första HB) och icke blott för Kristi stridande kyrka här på jorden. Den är helt omarbetad. Stiftets biskop nämnes vid namn. De i tro och gudsfruktan bortgångna anförtros åt Guds vård. Särskild tacksägelse göres »för alla Dina Heliga, som varit Din nåds utvalda käril och världens ljus i sitt släkte» (i överensstämmelse med den skotska liturgien).

Nästa avdelning har till överskrift Preparation. Den börjar med

en längre nattvardsförmaning (exhortation), som är en överarbetad kortare form av den gamla och är obligatorisk fjärde eller femte söndagarna i fastan. Den följes av en kort invitation, som får användas vid alla andra tillfällen, konfession och absolution. Ännu kortare alternativ för invitation, konfession och absolution lämnas för vardagar. Efter trösteorden (såsom förut Matt. 11: 28; Joh. 3: 16; 1 Tim. 1: 15 och 1 Joh. 2: 1) följer nu bönen om värdigt åtnjutande (Prayer of humble access), som med rätta flyttats till denna plats, medan den förut befann sig närmast efter prefationen.

Konsekrationsavdelningen börjar med Sursum Corda och prefation (tolv alternativ de tempore), ledande upp till Sanctus, vilket läses av prästen och kan följas av Benedictus, sjunget såsom hymn (Benedictus borttogs i andra HB). Konsekrationsbörens inledning är något förkortad. Efter instiftelseorden ha däremot tillagts anamnes (i nära överensstämmelse med första HB), epikles (i nästan samma form i första HB, men där före instiftelseorden) och oblationsbön »av oss själva, våra själar och kroppar, att vara ett förnuftigt, heligt och levande offer» (ungefär samma ordalag som första HB).

Omedelbart efter konsekrationsbönen följer Fader vår, vilket förut hade sin plats efter kommunionen. Därefter kan Pax förekomma.

I fråga om distributionen har den förändringen införts, att prästen tillåtes säga distributionsorden till en hel rad nattvardsgäster på en gång i stället för till var och en enskilt.

Om icke tillräckligt bröd och vin varit intaget vid konsekrationen, måste nytt bröd och vin konsekre-

ras genom att läsa instiftelseorden och epiklesen.

Vid behandlingen av handboksförslaget bröto sig meningarna skarpt i fråga om epiklesen, i det att anglikanerna höllo före, att den egentliga konsekrationen sker vid instiftelseordens läsning, varför en invocation efter dem icke är riktig. Från evangelikaliskt håll betonades, att en magisk konsekrationssuppfattning icke är utesluten. Däremot gjordes gällande, att anropandet av den Helige Ande tjänar till att klargöra, att det är fråga om ett andligt åtnjutande av Kristi lekamen och blod.

Starkast var emellertid motståndet mot föreskrifterna angående reservering av konsekrerat bröd och vin för sjukas kommunion. Reservation var ett önskemål, som framför allt framkommit från anglikanerna. Ärkebiskopen av Canterbury motiverade dess införande med följande ord: »Det finns intet tvivel om att på grund därav att många, med rätt eller orätt, lagt vikt vid prästens skyldighet att iakttaga fasta och, i ännu högre grad, på grund av att de troende allt oftare taga del i den heliga nattvarden, ett krav har vuxit fram, som man måste beakta».

Rubrikerna angående reservation beröra först de fall, då de konsekrerade elementen tagas direkt från altaret. »Då den heliga nattvarden icke kan på värdigt sätt eller utan allvarlig svårighet firas enskilt, och likaledes då det i församlingen finnas flera sjuka, som önska mottaga nattvarden samma dag, har prästen laglig rätt att (med den eller de sjukas samtycke) vilken dag som helst, då den heliga nattvarden firas i kyrkan, vid den offentliga kommunionen avskilja så mycket konsekrerat bröd och vin, som erfordras för den eller de sjuka

och dem (om några sådana finnas), som tillsamman med honom skola taga del i nattvarden. Och då den offentliga nattvardsgången slutat, skall han samma dag och med så litet dröjsmål som möjligt gå och utdela densamma».

I följande rubrik tillåtes beständig reservation under vissa bestämda villkor. »Om vidare föranstaltningar måste vidtagas för att möjliggöra, att ingen sjuk skall behöva undvara förmånen av Kristi lekamens och blods trösterika sakrament, så må prästen för detta syfte, om han äger biskopens tillstånd därtill, när den heliga nattvarden firas i kyrkan, reservera så mycket konsekrerat bröd och vin, som är behöfligt för detta ändamål. Och biskopen skall giva dylikt tillstånd, så vida han är övertygad om behovet, för så vitt han icke i något enskilt fall finner god anledning till motsatsen.»

Reservation tillåtes på följande villkor. »Det konsekrerade bröd och vin, som avskilts i enlighet med någon av föregående rubriker, skall reserveras enbart för sjukas kommunion, skall utdelas under båda gestalterna och får icke användas för något som helst annat syfte. Det skall icke hållas någon gudstjänst eller ceremoni i samband med det sålunda reserverade sakramentet, ej heller skall det utställas eller förflyttas utom för att mottagas i kommunion eller på annat sätt värdigt förtäras. Alla andra frågor, som kunna uppstå i fråga om dylikt reservation, skola avgöras enligt regler, som uppdragas av kyrkoprovincens ärkebiskop och biskopar, eller enligt bestämmelser (canons), som lagligt gjorts av kyrkoprovincens convocation, och i överensstämmelse med dylika regler och bestämmelser enligt biskopens anvisning.»

Det reserverade sakramentet skall

förvaras under lås i en nisch eller litet skåp (aumbry) vid norra sidan av koret. Dörren till aumbry får endast öppnas, när de konsekrerade elementen uttagas för kommunion eller ombytas. De måste förnyas minst en gång i veckan.

Betänkligheterna mot reservering uttrycktes bl. a. av biskopen av Norwich, som visserligen medgav, att konsekrerat bröd och vin skulle kunna föras till sjuka direkt från kyrkan, men samtidigt betonade, att reservation i praxis medför tillbedjan och att, teoretiskt sett, den som tror, att Herren Kristus förefinnes på den plats, där det reserverade

sakramentet bevaras, på ett sätt som han icke är närvarande på något annat ställe, är tvungen att tillbedja. Ingen rubrik kan kontrollera privat tillbedjan, och i den mån den nya reservationen är gynn-sam för dylik enskild tillbedjan, uttrycker den en lära, som står i strid mot engelska kyrkan. Ärkebiskopen av Canterbury framhöll där- emot, att ingenting vidtagits, som innebar en läroändring.

I ett appendix till HB har införts ordning för prim och kompletorium i nära likhet med Sarumbruket.

A. O. I. Hellerström.

Skriftermål och skriftetal.

Sam Stadener, Skriftermål och skriftetal. Ett inlägg till frågan om svenska kyrkans gudstjänst. Lund 1926.

Föreliggande skrift återger, givetvis väl i utökad form, ett föredrag, som förf. hållit vid Allm. Sv. präst-föreningens möte i Örebro 1926. Den har ett visst aktuellt intresse som en kommentar och en motivering till den reservation, förf. funnit sig föranlåten att foga till 1926 års handboksförslag: han har däri tagit avstånd bl. a. från förslaget att infoga skriftermålet i högmässan. För-nämligast gestaltar sig hans fram-ställning till en apologi för hittills gällande form för skriftermålets an- ordning.

Ett positivt värde har härvid framför allt betonandet av skrifte- talets religiösa värde som en sär- skild gudstjänstakt och de råd, som givas för dess anläggning. Däremot måste det eftertryckligt betonas, att förf:s framställning av det nuvaran- de skriftermålets uppkomst i alltför hög grad bär prägeln av hans strä- van att motivera det bestående. Vad

man här saknar, är framför allt känslan av att det lutherska skrif- termålets historia genomgående är historien om dess förfall: kommuni- onsförhöret utträngde det enskilda själavårdande samtalet, och det all- männa skriftermålet med avlösning i klump var en klen ersättning för den gamla bikten. Nu kvarstår egentligen själva skriftetalet som ett rudiment av det hela. Att även detta kan ha ett stort uppbyggligt värde är uppenbart, och därför bör det icke avskaffas, så länge intet bättre kan sättas i dess ställe. Men fråga är, om dess värde är så stort, att tvånget att hålla skriftermål med särskilt tal — utan tvång att deltaga däri — förtjänar att bibehållas, då det väsentligen försvårar nattvar- dens firande i högmässogudstjän- sten. En annan sak är, om icke ti- den nu vore inne att försöka i nå- gon mån återvinna det enskilda skriftermålet eller att skapa någon annan form för en verklig förbere- delse till sakramentets begående. De svårigheter, som en gång ledde till